

Arkadiusz Leśniak-Moczuk, *Przejawy demoralizacji nieletnich. Analiza prawnokryminologiczna*, Wydawca: Fundacja Bonum Humanum, Józefów 2022, ss. 435.

Powiększające się tempo wzrostu zjawisk zachowań dysfunkcyjnych we wczesnym etapie dojrzewania młodego pokolenia, uruchamia zainteresowanie tą problematyką przedstawicieli dyscyplin nauk społecznych, humanistycznych i medycznych. Wyniki badań interdyscyplinarnych mogą stanowić wyjściowy materiał empiryczny dla instytucji prawa, które aktualizują przepisy prawne, dostosowując je do dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości społecznej. Innym obszarem wykorzystania efektów dociekań badawczych powinna być sfera profilaktyki i prewencji patologii społecznych, których udziałem jest młodzież szkolna.

Recenzowana monografia wychodzi naprzeciw tym potrzebom, bowiem dostarcza bogatego materiału empirycznego weryfikującego postawione hipotezy badawcze, ukazujące zależności pomiędzy uwarunkowaniami środowiskowymi, cechami społecznymi i motywacjami młodzieży szkolnej, a skalą przejawów demoralizacji nieletnich. Ponadto Autor wskazuje możliwości zastosowania wyników swoich badań dla zapewnienia bezpieczeństwa publicznego w szkole i w środowisku zamieszkania, ochrony nieletnich przez instytucje stosowania prawa i porządku publicznego przed uleganiem demoralizacji.

Monografia składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów, zakończenia, bibliografii, wykazu tabel i aneksu. Pierwszy rozdział o metodologicznych aspektach badań empirycznych zawiera cel i przedmiot badań, problemy i hipotezy badawcze, metody, techniki i narzędzie badawcze, charakterystykę projektu badawczego oraz dobór próby, organizację i przebieg badań. Autor monografii przedstawia w nim szczegóły warsztatu badawczego międzynarodowego projektu The International Self-Report Delinquency Study – ISRD-3, o zasięgu światowym, prowadzonego przez Northeastern University College of Social Sciences and Humanities w Stanach Zjednoczonych Ameryki. Badania realizowane w 35 krajach świata objęły w drugiej i trzeciej edycji Polskę, gdzie zespołem badawczym kierowała prof. dr hab. Ewa M. Guzik-Makaruk z Białostockiej Szkoły Kryminalistycznej i Uniwersytetu w Białymstoku. Merytorycznie projekt ten miał za zadanie zarysować obraz uwikłania nieletnich w zachowania dysfunkcyjne, takie jak uzależnienia, czy przestępczość – zarówno w roli ofiar, jak i sprawców.

W monografii zawarto wyniki badań przeprowadzanych zgodnie z założeniami projektu w dwóch miastach wojewódzkich o średniej wielkości: Białymstoku i Rzeszowie. Próba badawcza wylosowana z 92 szkół podstawowych (klasy VI) i gimnazjalnych (I, II klasy) objęła 2179 respondentów, tj. 16,3% populacji uczniów z tych szkół. Do badania reprezentatywnej próby statystycznej zastosowano ilościową technikę – ankietę mieszczącą się w metodzie badawczej – sondaż diagnostyczny.

Kwestionariusz ankiety zawiera 91 pytań pogrupowanych w 11 modułach (w tym jeden nieobowiązkowy) na temat życia uczniów, ich szkół, sposobów spędzania wolnego czasu oraz problemów, z jakimi się borykają (kwestionariusz ankiety zamieszczono w aneksie). Wyniki obszernych badań empirycznych zostały zaprezentowane w 170 tabelach, w których podano rozkłady odpowiedzi respondentów, zarówno w liczbach bezwzględ-

nych jak i strukturę procentową, a ponadto obliczone wskaźniki statystyczne, jak: wartości prawdopodobieństwa testowego p , współczynnik korelacji r_{pb} , współczynnik RR i współczynnik Φ . Oprócz danych wywołanych korzystano ze źródeł zastanych z zakresu prawa, kryminologii, socjologii oraz z akt prawnych.

Bibliografia (zamieszczona na końcu monografii) ukazuje bogaty zestaw publikacji wykorzystanych przy pisaniu monografii z zakresu prawa, kryminologii i innych nauk społecznych jak socjologia, socjologia prawa, socjologia patologii społecznych, bezpieczeństwo, metodologia nauk społecznych. Składa się ona z 451 pozycji: w tym monografie, rozdziały w monografiach, artykuły w czasopismach naukowych, słowniki i encyklopedie. W monografii wykorzystano 57 pozycji w językach obcych. Skorzystano również z akt prawnych jak konstytucje, ustawy Sejmu, uchwały, rozporządzenia prezydenta i ministrów, uchwały, wyroki i orzeczenia Sądu Najwyższego, wyroki Trybunału Konstytucyjnego, opinie, postanowienia, zarządzenia, konwencje. Łącznie podano w wykazie 51 przepisów prawa.

Dwa rozdziały o charakterze teoretycznym definiują badane zjawiska i procesy od strony podmiotowej i przedmiotowej, mające miejsce w patogenicznych środowiskach. W rozdziale drugim przybliżono pojęcia określające młode pokolenie i kategorie wieku na gruncie nauk prawnych i społecznych. Dokonano analizy kategorii nieletniego w świetle przepisów prawa karnego i wieku odpowiedzialności prawnokarnej. Szeroko omówiono także pojęcie młodzieży z punktu widzenia socjologii i pedagogiki.

Z kolei rozdział trzeci pt.: „Demoralizacja i czyny zabronione nieletnich w ujęciu prawnokryminologicznym” zawiera wykaz wraz z interpretacją patologicznych zachowań nieletnich, do których zalicza się problemy i zachowania niepożądane społecznie oraz zagrożone prawem, demoralizację nieletnich w świetle ustawy z dnia 26 października 1982 roku o postępowaniu w sprawach nieletnich: naruszanie zasad współżycia społecznego, popełnienie czynu zabronionego, systematyczne uchylanie się od obowiązku szkolnego lub kształcenia zawodowego, używanie alkoholu lub innych środków w celu wprowadzenia się w stan odurzenia, uprawianie nierządu, włóczęgostwo, udział w grupach przestępczych. Odnosząc powyższe ustawowe przejawy demoralizacji do dynamicznie zmieniających się uwarunkowań zachowań nieletnich, Autor wysuwa propozycje modyfikacji przepisów prawa dla nieletnich.

Rozdział czwarty mający wymiar empiryczny zawiera statystyczną analizę motywacji i uwarunkowań przejawów demoralizacji nieletnich na podstawie wyników badań empirycznych. Struktura tego rozdziału koresponduje z postawionymi w monografii problemami badawczymi. Autor konsekwentnie w poszczególnych podrozdziałach dokonuje weryfikacji siedmiu postawionych hipotez badawczych diagnozujących następującą zależność:

- determinanty regionalne i lokalne w analizie zachowań dysfunkcyjnych nieletnich,
- konteksty migracyjne i religijne w zakresie zachowań dysfunkcyjnych nieletnich,

- znaczenie relacji rodzinnych i statusu społecznego rodziców w kształtowaniu zachowań dysfunkcyjnych nieletnich,
- powiązanie traumy zdarzeń rodzinnych i losowych z zachowaniami dysfunkcyjnymi nieletnich,
- postrzeganie przez uczniów zagrożeń w środowisku szkolnym w powiązaniu z ich zachowaniami dysfunkcyjnymi,
- współzależność między kontaktami nieletnich z grupami rówieśniczymi i zachowaniami dysfunkcyjnymi,
- czynniki psychospołeczne determinujące zachowania dysfunkcyjne nieletnich.

Po opracowaniu i analizie wyników badań ankietowych ilustrujących uwarunkowania i rozmiary zachowań dysfunkcyjnych nieletnich, Autor monografii dokonuje próby diagnozy zagrożeń wynikających z demoralizacji nieletnich dla otoczenia i samych nieletnich.

W rozdziale piątym podejmuje się oceny prowadzonych działań prewencyjnych i profilaktycznych wobec nieletnich. Najpierw wyjaśnia podstawowe różnice i podobieństwa prewencji kryminalnej i profilaktyki, a następnie opisuje dotychczasowe programy profilaktyczne i działania prewencyjne wobec nieletnich. Przeprowadzane badania empiryczne dotyczyły czynów demoralizujących w odniesieniu do nieletnich występujących zarówno w roli sprawców, jak i ofiar, zatem w ostatnim podrozdziale ukazano w jakim stopniu przepisy w prawie karnym ochraniają małoletnich.

Autor monografii realizując postawiony cel dokonał oceny polskiego prawodawstwa z punktu widzenia efektywności przepisów prawa w zakresie przeciwdziałania przejawom demoralizacji, a także oceny przedsięwzięć profilaktycznych podejmowanych wobec nieletnich. Analizując przyczyny, motywacje i stan demoralizacji nieletnich w świetle wyników badań realizowanych w kontekście społecznym, kulturowym, religijnym i prawno-kryminologicznym, wskazał na konieczność modyfikacji przepisów prawa i zasad prewencji ochraniających nieletnich przed uleganiem demoralizacji i padaniem jej ofiarą. Recenzowana monografia Arkadiusz D. Leśniaka-Moczuka wypełnia lukę w polskiej literaturze naukowej. Wszechstronnie ujmuje podjęty problem. Monografia ta ma znaczenie nie tylko w wymiarze teoretycznym i poznawczym, ale także praktycznym.

Maria Szyszkowska